Dinsdag 10 november 1914 – ochtendeditie

Volgens officiële telling bevinden zich te Zundert nog ongeveer 900 bemiddelde en 150 armlastige Belgische vluchtelingen.

Te Hansweert zijn gisteren ongeveer 80 personen uit Brussel aangekomen, die allen daar hadden dienst gedaan als garde civique.

Ook kwamen er weer enige Belgische soldaten aan, die de grens waren overschreden.

Verkeer met België

Volgens hier ter stede ontvangen bericht lopen er heden weer treinen van Roosendaal naar Merksem en wel te 7 en 10 uur in de voormiddag en 12 en 2 uur in de namiddag.

In aansluiting op de treinen komende van Antwerpen, zullen er van Roosendaal treinen vertrekken om 10, 1, 3 en 5 uur.

Hedenvoormiddag te 9 uur 40 min. vertrekt er van het station Delftse Poort alhier voor de Belgische vluchtelingen een trein naar Roosendaal.

Aan de vluchtelingen worden door bemiddeling van de comités weer gratis spoorkaarten verstrekt.

Parijs, 9 november. Officiële kennisgeving van vanmiddag drie uur:

De Duitsers hebben hun aanvallen op Diksmuide en in de streek van Ieper en met name op Ieper hervat. Die aanvallen zijn echter alle afgeslagen.

Op het gehele front tussen Diksmuide en de Leie zijn wij enigszins gevorderd.

Havre, 9 november. Het officiële Belgische bericht over de krijgsverrichtingen luidt:

De toestand is aan de zijde van Nieuwpoort dezelfde gebleven. Op dit deel van het front houdt de vijand nog maar enkele punten bezet, steunend op de linkeroever van de IJzer, welke wij onder vuur genomen hebben.

Diksmuide is door de Duitsers gebombardeerd.

Uit de Verenigde Staten.

New York, 9 november. Bacon, de gewezen minister van buitenlandse zaken der Verenigde Staten, heeft in een vraaggesprek gezegd, dat het de heilige plicht van de Verenigde Staten is om aan Duitsland een protest te richten tegen de schending van België's onzijdigheid, daar tengevolge van die schending Duitsland een overeenkomst met de Verenigde Staten heeft overtreden, namelijk de artikelen één en twee van de tweede vredesconferentie van Den Haag.

Bacon heeft verklaard dat het stilzwijgen van de Amerikaanse regering zowel een zwakheid als een onvoorzichtigheid is.

In een artikel in de New York Times zegt de oud-president Roosevelt: "Het zal nimmer mogelijk zijn, in welke oorlog ook, om krasser inbreuk te maken op de internationale zedelijkheid dan Duitsland heeft gedaan door België binnen te dringen en te onderdrukken. Nochtans hebben wij geen enkele maatregel genomen om het onrecht en het lijden, België aangedaan, te herstellen.

"Het is inderdaad slechts een spelletje voor de Verenigde Staten, de Haagse verdragen te tekenen en conventies aan te nemen, wanneer

onze regering zich niet verplicht acht ervoor te waken dat hun voorschriften ook worden nagekomen.”

Naar aanleiding van de verklaringen van Roosevelt en anderen zegt de New York Times dat het redelijkerwijze voor de Verenigde Staten onmogelijk is om met een legermacht tussenbeide te komen. Blijft dan de vraag omtrent een formeel protest tegen de verwoesting van België. Zulk een protest, gaat het blad voort, zou onzerzijds niet misplaatst zijn als van een mogendheid welke de verdragen van Den Haag mede ondertekend heeft.

Doch hoe zwak zou een geschreven protest zijn in vergelijking met de felle brandmerking van Duitsland door heel het Amerikaanse volk wegens de wijze waarop het Duitsland heeft huis gehouden in België. Het is niet mogelijk in de geschiedenis één enkele grote politieke of morele kwestie aan te wijzen waarin het Amerikaanse volk een zo grote eenheid van inzicht heeft aan de dag gelegd.

Een geschreven protest tegen Duitsland had als vod papier behandeld kunnen worden, doch door de algemene afkeuring van de Amerikanen voelt Duitsland dat het een grote morele nederlaag heeft geleden.

De onvermoeide, hoewel volmaakt mislukte, pogingen, welke Duitsland doet om het Amerikaanse volk te overtuigen dat Duitsland geen blaam kan treffen, geven blijk van zijn teleurstelling en gevoeligheid over het feit dat zijn optreden sterk wordt gelaakt.

Na een eerlijk onderzoek van officiële bescheiden geeft het Amerikaanse volk zich rekenschap over de oorzaken van de oorlog. Wij kunnen ons geen doeltreffender wijze om Duitsland onze afkeuring te doen gevoelen, voorstellen. Het oordeel van het grootste onzijdige volk veroordeelt Duitsland met nadruk.

Uit Engeland.

Londen, 9 november. Aan het feestmaal in de Gildenhal verklaarde minister Asquith: “Wij zullen het zwaard, dat niet lichtvaardig getrokken werd, niet opsteken alvorens België meer heeft teruggekregen dan het heeft ten offer gebracht, alvorens Frankrijk behoorlijk is beschermd tegen bedreiging, alvorens de rechten van de kleinere staten op een onaantastbare grondslag zijn gevestigd, alvorens de militaire heerschappij van Pruisen voorgoed is vernietigd. Voor deze grote taak zijn alle mannen nodig. Jong en oud doet wat hij kan.

De oorlog.

Blijkbaar maken de Duitsers enig vertoon bij de aanval op Ieper. Is het een ernstige poging om de stad te hernemen of is het een list om onze troepen daar vast te houden, terwijl de hoofdaanval op de linie van La Bassée geschiedt?” Zo seinde, blijkens een telegram in ons avondblad, een correspondent van de Times in Noord-Frankrijk.

Ook in een hoofdartikel bespreekt de Times de vraag of de Duitsers zullen trachten bij Ieper een beslissende slag te leveren dan wel of hun uhlanen een andere richting uitgaan. Voor het laatste bestaan vage aanduidingen, meent de Times, en wijst er op dat de Duitse autoriteiten te Brugge met veel vertoon aan het stadhuis hebben aangeplakt dat de hele Duitse troepenmacht bij Ieper wordt samengetrokken, “een mededeling, welke met zekere terughouding moet worden aanvaard, daar dit niet hun gewone manier van doen is.”

Tot zover de Times. Dat te Ieper de hoofdslag zal geleverd worden, wil blijkbaar ook de Frankfurter Zeitung doen geloven. Wij vinden tenminste in een telegram in dat blad, hetwelk een samenvatting

geeft van berichten uit West-Vlaanderen in de Nederlandse pers, bij het noemen van Ieper de tussen haakjes geplaatste opmerking: Alwaar, te eerder nu de gevechten in het gebied tussen Nieuwpoort en Diksmuide moesten gestaakt worden, door de overstromingen de eigenlijke beslissing te verwachten is."

De strijd in West-België.

De oorlogscorrespondent van de Tijd meldt:

Er zijn korte rustpozen en zelfs dagen stilstand geweest in de strijd op sommige punten aan de IJzer. De Duitsers hadden haastig al hun oorlogsmateriaal moeten terugtrekken, om het in de richting Ieper te dirigeren, en op hun beurt konden ook de bondgenoten weinig uitrichten in het moerassige terrein.

De Duitsers behouden als uiterste bezette plaats aan de kust Oostende, waarvandaan de grote linie begint. De bezetting te Middelkerke, waar vroeger de linie begon, hebben ze moeten terugtrekken als resultaat der gevechten van de afgelopen en vorige week; en slechts een kleine verkenningspatrouille bezocht nu en dan deze gemeente, dikwijls erg aangevallen door de bondgenoten.

De toegankelijkheid tot een kuststrook van ongeveer 25 km is absoluut aan iedereen verboden en zelfs de stedelijke commandanten hebben het recht niet, om aan iemand een "Schein" daarvoor te geven. Dit recht berust op het ogenblik uitsluitend bij de marinestaf, die in het kustrijk heer en meester is. En deze staf geeft aan particulieren absoluut geen verlof; zelfs Duitse officieren behoeven een "Schein" om zich in de kuststrook te begeven.

De laatste dagen heeft zich de kracht van de Duitse legers in België geconcentreerd op Ieper, waar heftig gestreden is, met dezelfde vermetelheid als in de laatste gevechten aan de IJzer. Evenals daar

gaat het ook bij Ieper op en af. Wisten de Duitsers er eergisteren enige voordelen te behalen door bv. ten zuidwesten en noordwesten door te dringen en de stad haast in een omsingeling te omvatten, gisteren hebben ze die voordelen weer moeten prijsgeven.

Niet zonder herhaald levensgevaar heb ik in West-België een verkenningsreis kunnen doen. Zonder mij ook maar in het minst uit te laten over de stellingen der Duitsers en de sterkte van hun troepenmachten, kan ik over de resultaten van de jongste gevechten het volgende mededelen:

Men moet in het Duitse leger niet enkel de orde, tucht en vaderlandsliefde bewonderen, maar ook de taaiheid en hardnekkigheid. Bloedig waren zij in hun krijgsverrichtingen langs de IJzer geslagen. Maar terwijl zij met behendigheid het onnoemelijk aantal hunner doden en gewonden zelfs voor ons, oorlogscorrespondenten, wisten te verbergen, kwamen telkens nieuwe drommen aan, om koste wat het kost door te breken. Vooral de in Berlijn gevormde vrijwilligerskorpsen streden met ware doodsverachting, aangemoedigd door het kader, dat uit de beste intellectuele standen van Duitsland gerekruteerd was.

Ofschoon Nieuwpoort, Ramskapelle en Diksmuide ontruimd waren, trachtten deze vrijwilligerskorpsen, terwijl de veteranen bij Ieper vochten, in op zichzelf staande aanvallen de genoemde plaatsen te hernemen. Zo ontstonden moorddadige botsingen bij het bruggenhoofd van Nieuwpoort, waar de bondgenoten er niet in slaagden de sterk verschanste Duitse marinetroepen te weren, bij Diksmuide en Ramskapelle, welke twee Duitse vrijwilligerskorpsen, geholpen door marinetroepen, bezetten, om hen enige uren later weer te ontruimen na een aanval van de ruiterij der bondgenoten. Slechts op enkele zuidwaarts van de IJzer gelegen plaatsjes konden de Duitsers nog aan de linkeroever staande blijven.

Terwijl bij Ieper de zwaarste druk door de Duitsers met gedeeltelijke successen wordt uitgeoefend, hebben zij bij Diksmuide, Nieuwpoort en Ramskapelle opnieuw talrijke kanonnen, gevangenen en duizenden doden verloren, dank zij vooral de uitmuntende verkenningsdiensten der Franse en Engelse vliegers en de alles vernielende artillerie, welke de bediening der Duitse marinekanonnen vernietigde.

Terug trekken onophoudelijk de gesloten treinen met gewonden naar de Duitse grenzen, en de massa graven langs de IJzer vormen een reusachtig kerkhof van Nieuwpoort tot Woumen.

Hier en daar vervolgen de bondgenoten de Duitsers aan de rechteroever der IJzer.

Uit België.

Men meldt ons uit Vlissingen:

De Administrateur de Badts, die zondagmorgen met 45 passagiers van Antwerpen vertrok, moest bij Fort Marie, even voor de Nederlandse grens, stoppen. Alles werd door Duitsers onderzocht en een broer van de bekende volksvertegenwoordiger Franck gearresteerd. Ook zijn de aan boord zijnde jongelieden tussen 18 en 30 jaar, hoewel van geldige passen voorzien, gearresteerd.

Men meldt ons uit Roosendaal:

Zondag is geen enkele trein van Merksem naar Essen en Roosendaal vertrokken, daar het Belgisch personeel de dienst weigerde, omdat de Duitse autoriteiten geen loon uitbetaalden. De stoomtram van Merksem naar Bergen-op-Zoom profiteerde van de toestand, door de reizigers in die richting en verder per trein te vervoeren. Wegens

de overtollige drukte van reizigers kwamen de trams dan ook met verscheidene uren vertraging aan.

Gisteren namiddag om 2 uur is de enige trein naar Merksem vertrokken, welke hier ‘s avond circa 6 uur 20 is teruggekeerd met slechts één enkele passagier. Heden, 10 dezer, vertrekken van Roosendaal 4 treinen naar Merksem en wel om 7, 10, 12 en 2 uur.

Reizigers, gisteren uit Antwerpen gekomen, melden dat het toezicht der Duitse militairen, belast met het in- en uitgaan der stad Antwerpen, buitengewoon verscherpt is, en geen toegang of vertrek wordt toegestaan zonder goed in orde zijnde paspoorten. In Antwerpen zelf blijft het uiterst stil.

Uit Maastricht:

In Mouland (Eijsden) mocht gisteren namiddag geen Belg meer de grens over. Alle passen der mannelijke Belgische ingezetenen, van welke leeftijd ook, werden gewoon verscheurd. Wel mochten ze van Nederland België binnen. In België zelf begint het verkeer gemakkelijker en beter te worden. Daar mag men zich thans van de ene plaats naar de andere begeven, zonder van een pas voorzien te zijn.

Een andere maatregel werd gisteren voor het eerst te Eijsden toegepast. Daar mocht geen enkele auto meer de grens over. En of het Nederlandse, Belgische of Duitse auto’s waren, voor alle gold hetzelfde bevel. Per kar en te voet was het overschrijden der grens toegestaan.

Uit Breda:

De in de Duitse grensdorpen ingekwartierde militairen doen, veelal per rijwiel, drukke patrouilleddiensten langs de grenzen, om in de

bossen gerapporteerde Belgische soldaten op te sporen. Tevens worden door deze patrouilles voortdurend de Belgische jonge mannen aangehouden en voor de Duitse Kommandantur geleid, om op deze wijze hun aanwezigheid in België vast te stellen en te verhinderen, dat de Belgen naar Nederland de wijk nemen.

Over het algemeen gedragen de Duitsers zich ten opzichte van de bevolking zeer goed.

Zwerftochten op het oorlogsterrein.

Een onzer correspondenten schrijft:

Over de proclamatie betreffende de boete van 5 miljoen maakt de Brusselaar zich niet druk, maar vrijdagavond is er een andere proclamatie bijgekomen, die met geheel andere gewaarwordingen door hem gelezen wordt. Zij luidt ongeveer als volgt:

“Onlangs heeft de Duitse regering van België de Belgen aangeraden hun werk, dat zo lang stilgestaan had, weer te hervatten, daar de Duitse regering de werkloosheid, en de daaruit voortvloeiende hongersnood wilde tegengaan, maar ondanks alle moeite, die zij zich daartoe getroost heeft, weigert de Belgische bevolking haar werk te hervatten, en zijn er zelfs gevallen voorgekomen, dat directe bevelen der Duitse regering om zekere werken uit te voeren door de burgerij niet gehoorzaamd worden.

Het Duitse bestuur hernieuwt bij deze het bevel tot wederopneming van de arbeid, die nu mogelijk is, daar de dienst der treinen en der posterijen bijna weer normaal te noemen is.

Wanneer aan dit bevel geen gevolg gegeven wordt, zal de uitdeling van levensmiddelen door de liefdadige instellingen verboden worden

aan hen, die zonder werk zijn, omdat ze het werk, dat hun aangeboden wordt weigeren."

Nu is reeds door de schrijver van het Dagboek van de oorlog opgemerkt, dat iedereen naar de soepuitdeling loopt, en voorzeker zullen er daaronder zijn, die best met werken hun levensonderhoud zouden kunnen verdienen, maar de Duitse regering kan onmogelijk volhouden, dat het volk in het algemeen weigert te werken. Integendeel zij is zelf voor een groot deel schuld, dat de werkzaamheden in vele industrieën nog niet hervat werden, terwijl vele takken van nijverheid door de omstandigheden gedwongen werden hun fabrieken en werkplaatsen te sluiten en gesloten te houden. Juist de beperking, ja, ik kan wel zeggen het gehele stopzetten van het automobiel rijden, dat ik gisteren beschreef, maakt de herleving der industrie weer iets onmogelijker, terwijl het wegnemen van alle paarden natuurlijk alle takken van nijverheid gevoelig heeft getroffen.

Nemen we bv. de suikerindustrie, die in België een belangrijke plaats inneemt, en die de Duitsers ook gaarne zouden zien herleven. Terstond stuit men op de moeilijkheid van het bietenvervoer, waarvoor geen paarden meer beschikbaar zijn. Maar voor de toebereiding van suiker heeft men ook nog steenkolen nodig, die eveneens met karren naar de fabriek gevoerd moeten worden. De eigenaar van de suikerfabriek wil desondanks doen wat hij kan, belegt een vergadering in Brussel met andere industriëlen, maar zijn auto wordt hem op weg naar Brussel afgenomen, ofschoon hij op uitnodiging van de Duitse regering handelt, die hem voor zijn reis een paspoort heeft gegeven. Door dit geval zijn de mijnwerkers in de kolenmijn, de voerlieden, en de werklieden in de suikerraffinaderijen werkloos, terwijl de boeren geen raad weten met hun bietenvoorraad, en geen geld krijgen om levensmiddelen te kopen.

De voortzetting van de bouw der verbindingslijn der Noord- en Zuidstations in Brussel, die duizenden brood verschafte stuit op soortgelijke bezwaren, daar de nodige materialen niet aangevoerd kunnen worden. Veel fabrieken zijn gesloten, omdat er geen grondstoffen meer zijn, die anders uit het buitenland komen, andere omdat hun afzetgebied verdwenen is. Zo bv. de schroevenindustrie. Negentig procent van de in België gefabriceerde schroeven worden in het buitenland verbruikt, en zelfs de 10 procent die België zelf in vredestijd koopt, worden nu niet gebruikt, daar de takken van nijverheid, welke de schroeven anders nodig hebben, ook stilstaan. Zo grijpt alles in elkaar en zitten alleen in Brussel 1000 arbeiders, die anders schroeven maken, nu brodeloos.

De commissie tot werkverschaffing dacht eerst aan het gewone werk, dat men tegen de winter door werklozen laat verrichten, namelijk het hakken van blokjes brandhout, maar moest daarvan spoedig afzien, daar alle paarden voor het houttransport door de Duitsers opgeëist worden. Daarop werden er alle mogelijke reparaties aan de publieke gebouwen en hospitalen gedaan, waarbij, om het werk zo lang mogelijk te laten duren, slechts drie dagen per week gewerkt werd, zodat ze met een kwart van hun weekloon tevreden moesten zijn. Dat zich op deze voorwaarden nog honderden aanmelden, is wel een bewijs, dat er nog heel wat werklustigen zijn. Nu raakt echter ook dit werk en eveneens het geld om het te betalen, op, terwijl de winter voor de deur staat, en de gezinnen reeds lange tijd op een kwart van hun loon geleefd hebben.

Zelfs voor de liefdadigheid zijn er niet genoeg paarden voorhanden om alle materialen te vervoeren. Daar er nu in verscheidene kolenmijnen toch niet gewerkt wordt, heeft men de paarden, die tot nog toe altijd daarin onder de grond gewerkt hebben, en geheel of gedeeltelijk blind zijn, naar Brussel laten komen, maar het is nog volstrekt niet zeker, of de Duitsers deze ook niet voor hun

proviandtransport rekwireren. Want de knollen, die men op het ogenblik voor de weinige huurrijtuigen in Brussel ziet, zijn nauwelijks goed genoeg voor de vilder, en ik loop liever dan dat ik mij door zo'n schijnpaard tegen de Kruidtuinlaan laat opzwoegen.

Nu er bijna geen paard meer in België te krijgen is, en de benzinevoorraad der Duitsers ook op schijnt te raken, doen de Duitsers natuurlijk al het mogelijke om zoveel mogelijk van de treinen gebruik te maken, reden waarom op alle lijnen de opgeblazen bruggen hersteld worden, en de stationscommandant te Leuven mij kon mededelen, dat binnen enige dagen reeds de treinenloop geheel geregeld zou zijn, en zelfs de directe verbinding tussen Brussel en Antwerpen iedere dag verwacht kon worden.

Zoals men weet hebben de Duitsers hun grote benzinevoorraden steeds te Haren, een weinig noordelijk van Brussel gehad. Dat scheen de Engelsen ook bekend geworden te zijn, tenminste verleden week verscheen een Engelse vlieger, die drie bommen bij Haren liet vallen, die echter alle geringe schade aanrichtten, en het benzinedepot in het geheel niet raakten.

Hier bij Haren beginnen de Duitsers ook met de oprichting van een nieuwe loods voor luchtschepen. Ze hebben daartoe gebruik gemaakt van een particulier terrein, dat reeds verhuurd was, zonder de eigenaar ook maar zelfs van hun plan te verwittigen. De beide andere loodsen te St. Agatha Berchem en op het exercitieplein in Etterbeek naderen hun voltooiing, maar de Brusselaars, die steeds optimist blijven, menen, dat ze juist in orde zullen zijn, als de Duitsers zullen moeten vertrekken.

In drie dagen heeft men 92 treinen met gewonden door Brussel zien komen, en daar iedere trein toch minstens 300 gewonden bevat, kan men van een 30.000 gewonden spreken. Maar ook Franse en Engelse

gewonden zijn daarbij. Eens toen mijn weg geheel toevallig door de Pascalstraat voerde, ontstond daar plotseling een grote opschudding. Ik zag mensen haastig in en uit de huizen lopen en meende, dat er brand was. Op mijn vraag, riep iemand mij toe: “Les blessés belges.” En ofschoon ik er niets van begreep haastte ik mij met de anderen naar binnen.

Deze liepen het gehele huis door en de tuin in. Deze tuinen bevinden zich vlak langs de spoorbaan, die hier in een holle weg loopt, en vanuit de tuinen keek men boven in de trein, die ervoor stond, en om de een of andere reden het station nog niet kon binnen lopen. In de trein lagen en zaten Belgische gewonden, zie zich rechtten om met de burgers in de tuinen te kunnen spreken, maar informatie was er uit hen, door het gejoel niet te krijgen, en de opmerkingen, die gewisseld werden, betroffen hoofdzakelijk vrienden en familieleden. Alleen hoorden we, dat ze van het Nieuwpoortkanaal kwamen. Ondertussen hadden een paar barmhartige Samaritanen vruchten en sigaretten gehaald, die aan de ongelukkige gewonden toegestoken werden, maar het geschreeuw en gedrang nam zodanig toe, dat de Duitse officier, die de trein begeleidde, opmerkzaam werd, en door liet rijden. Men verzekerde mij, dat de Franse soldaten, die indertijd ontsnapten, toen ze als gevangenen uit Maubeuge, hierlangs gevoerd werden, ook op dezelfde wijze door de burgers van Brussel geholpen waren.

Van troepentransporten uit Duitsland naar het front kon niemand mij iets vertellen, daarentegen wel van het vervoer van de streek van Nieuwpoort naar Aken, met bestemming naar Rusland, terwijl een zegsman mij zelfs vertelde, dat de Duitsers dit troepentransport klaarblijkelijk geheim wilden houden, daar er sommige treinen waren, die aan beide einden een wagon met gewonden voerden, maar voor het overige met cavalerie en paarden gevuld waren.

Maar behalve gewonden en strijdlustigen, voerde de trein vrijdag nog andere gasten naar Brussel, die er best gemist konden worden.

Ze kwamen uit de richting van Bergen, en bleken de gehele bevolking uit te maken van een Frans dorp in de buurt van Albert. Het waren ongeveer 1000 mannen, vrouwen en kinderen, ellendig gekleed, voor het merendeel hologige gedaanten, die behalve het vege lijf niets gered hadden en klaarblijkelijk reeds lange tijd honger geleden hadden. Ze waren onder bewaking van een paar Duitse soldaten, die zelf medelijden met de armzaligen hadden.

Wat kon men met deze havelozen, toen ze het station Schaarbeek verlieten aanvangen? Voorlopig vonden ze tenminste een dak in het slachthuis, maar met de levensmiddelen zag het er slechter uit, want Brussel heeft zeker niet te veel voor de eigen burgerij en nu opeens 1000 hongerige monden meer te stoppen.

Als dit zich moet herhalen, en de mogelijkheid is niet uitgesloten, zo is de ellende in de komende winter niet te overzien, en wanneer het weinige voorradige geld der rijkeren, die nog in Brussel gebleven zijn, besteed moet worden aan het betalen der boeten aan de Duitsers, terwijl deze zelf niets voor de voeding der bevolking doen, zal de gemeenteraad van Brussel nog een raadsel hebben op te lossen, dat wel eens zou kunnen blijken hem te machtig te zijn.

Brieven van Duitse krijgsgevangenen.

Men schrijft ons van Belgische zijde:

Van de paar duizend Duitse krijgsgevangenen, die in het begin van de oorlog in de kazerne der lansiers te Brugge geïnterneerd waren en later verderop in Frankrijk werden gezonden, is bijna geheel de correspondentie door onze handen gegaan. Dat het nu juist aan iemand, wie, lijk aan ieder journalist of literator, die zichzelf

respecteert, alle censuur steeds een gruwel moest zijn, was opgedragen deze briefwisseling te zuiveren van alles wat op de krijgsverrichtingen betrekking had, was wel een van die humoristische zetten, die het toeval alleen spelen kan. De troepenbewegingen, de opgaven van gesneuvelden, gevangenen of gewonden, de nummers van legerkorpsen of regimenten, alle cijfers, de namen van steden of plaatsen, kortom al wat maar enigszins een aanduiding had kunnen geven, moest ongenadig doorgeschrapt. Daarentegen werd natuurlijk zorgvuldig aangetekend, wat tot nuttige aanwijzing strekken mocht.

Het was een delicaat werkje, soms hinderlijk door de verplichte onbescheidenheid van zoveel brieven te doorlezen, waaronder vele wel hoegenaamd niet bestemd bleken om ooit onder vreemde ogen te komen ... Al konden de gevangenen toch licht veronderstellen, dat hun briefwisseling aan een censuur zou onderworpen worden. Doch welk nog niet geheel volhard censor zou niet ontroerd worden bij het lezen van zoveel dingen, die slechts van man tot vrouw, van vader tot kind kunnen gezegd worden; bij de massa menselijkheid, vertegenwoordigd door al die stapels brieven en kaarten, die ieder in een gans huisgezin geruststelling moesten brengen, na wekenlange onzekerheid, een tijding van de dierbare afwezige gaven.

In den beginne tracht men zich tegen die ontroering te verharden, ze weg te redeneren met het idee, dat je tegenover de vijandelijke natie en niet tegenover individuen staat, dat alle vertedering voor een vijand, die zoveel rampen aandeed, dus misplaatst zou zijn. Maar de schrijnende angst, die er uit zoveel brieven spreekt, werkt sterker dan alle rassenhaat. En hoe vermoeiend die eindeloze arbeid op de duur ook werd, toch trachtte je nog zo spoedig mogelijk klaar te komen, daar iedere dag of ieder gewonnen uur, een uur minder pijnlijke onzekerheid was voor hen, die ginder ver in een of andere hoek van Pommeren of Hannover - het gehate Duitsland nochtans -

reeds zo lang zonder nieuws bleven. En telkens speet het je zelf, wanneer een brief of kaart moest terzijde gelegde worden, welke inderdaad niet door de beugel konden, omdat ze al te belangrijke inlichtingen bevatten. Natuurlijk was dit steeds het geval met brieven van intellectueel of zedelijk hoogstaande persoonlijkheden. Zo herinner ik mij de brieven van een luitenant uit Hannover, een in alle opzichten sympathieke figuur. Blijkbaar was hij eerst onlangs getrouwd, en haast iedere dag schreef hij aan zijn vrouw. Nijpend voelde je de stijgende onrust, als hij telkens bleef vragen, waarom er nog geen antwoord op zijn vorig schrijven gekomen was ... als al dat vorig schrijven, rood en blauw onderstreept, nog in een stapeltje op de lessenaar lag. Het was waarlijk een verluchting, toen eindelijk een kort briefje naar de jonge vrouw kon doorgaan.

Wat een gunstige indruk maakt, was het nette, duidelijke handschrift op de briefkaarten van de soldaten, voor het overgrote deel nochtans eenvoudige boerenjongens uit Pommeren, Mecklenburg of Hannover. Men zal zich toch herinneren, dat de eerste regimenten, die België overvielen en de aanval op Luik deden, uit Noord-Pruisen herkomstig waren. In een paar zinnen delen ze juist het nodige mee. Al die mensen bezitten een graad van ontwikkeling, die een mooie getuigenis aflegt voor de degelijkheid van het Duitse lager onderwijs. Graag laten wij de vijand het recht wedervaren dat hem toekomt.

De soldaten tonen zich meest vrolijk en opgeruimd; men merkt dat bij hen de vreugde van nog in leven te zijn en zich voor de rest van de oorlog in veiligheid te weten al de andere gevoelens verdringt. Echt leuk maar karakteristiek is de kaart van een spotvogel, die alles in vier woorden heeft weten uit te drukken en in grote letters, dwars over de kaart, schrijft: “Hurrah! wir leben noch!”

Maar over het algemeen zijn ze zowat allemaal geschreven volgens hetzelfde model, met dezelfde gedachten en zinnen, die honderd en

honderdmaal terugkeren, totdat men ze ten laatste van buiten kent: “Teile euch mit dass ich hier in Belgischer Kriegsgefangenschaft bin. Es geht mir sonst noch ganz gut, ich habe keine Wunde bekommen und wir sind sehr gut gepflegt. Wir haben Essen und Trinken genug. Hoffentlich dauert der Krieg nicht lange und sehen wir uns bald gesund wieder”.

Verreweg de meeste jongens schrijven aan hun ouders of aan gans het gezin; velen ook aan hun vrouw of hun meisje. Het aantal schreiende Friedel, Gretel, Annchen, Gustel of Bertha’s moet aanzienlijk zijn. Dikwijls wordt daarbij om inlichtingen gevraagd over een met hen opgetrokken makker, van wie niets meer werd gehoord. Allen hebben het er over dat zij zo goed behandeld worden. Verscheidene hopen zelfs, dat het de Belgische krijgsgevangen in Duitsland even goed mag gaan. Een gewonde in het gasthuis te Brugge vertelt dat de Belgen de Duitse gekwetsten als broeders behandelen. Bij een ander moet de verbroedering tussen gevangenen en bewakers reeds heel wat gevorderd zijn, want hij heeft de mond vol over zijn “Belgische Kameraden”. Het goede eten en drinken schijnt ook diepe indruk te maken; de meesten voegen er bij, dat zij “genug” of “inder Hülle und Fülle” krijgen. Een enkele slechts jammert over “Gänsewein und dünnes Bier”, maar een andere weer merkt in de volle naïveteit van zijn onschuld op: “Die Leute sind hier sehr freundlich, denn wir haben Essen und Trinken genug”. Dat woordje “denn” is hier wel onbetaalbaar.

Over de oorlog zelf spreken ze weinig. Ze schijnen er overigens ook niet veel van te weten. Behalve bij een onderofficier, die het in ronkende boekenfrasen betreurt, dat hij niet, zoals zijn makkers, het geluk heeft mogen genieten op het veld van eer voor het vaderland te sneuvelen, vindt men slechts heel weinig romantisme. Allen hopen, dat de oorlog maar heel spoedig gedaan zal zijn, omdat het een afgrijselijk, een ontzettend ding is. Zij, die werkelijk in het

gevecht geweest zijn, zij, die de kogels hebben horen fluiten, de kartetsen zagen ontploffen, de makkers rondom zagen vallen, zijn het allen daarover eens; geen verlangt terug naar de strijd. En dan, die Belgen moeten zo verschrikkelijk raak schieten: “Als door een mirakel ben ik aan de dichte kogelregen ontkomen en ik mag God danken, “das mir noch nicht bei Lüttich, die kühle Erde deckt”. O! die verschrikkelijke oorlog, “der schon so manche Träne gekostet hat” roept een andere. Maar nergens vindt men geestdrift of strijdlust, en het schijnt wel, dat er, in de moderne oorlog, geen plaats meer is voor de romantische krijgsheld, die blaakt van verlangen om in het vuur terug te keren. Wel merkt men, dat er mannen zijn, die hun plicht doen en stand houden, en anderen wie dit moeilijk valt.

In enkele brieven ontbreekt de humoristische noot zelfs niet. Na verhaald te hebben, op welke wonderbare wijze hij aan de dood ontsnapt is, voegt een olijkaard er droogjes aan toe: “Unkraut vergeht doch nicht.” Weer een andere verhaalt, dat hij een tijdelijke gezondheidskuur maakt in België ... “zwar als Kriegsgefangener”. Een derde, blijkbaar niet heel sterk in aardrijkskunde, schrijft: Wij zitten hier in de vesting Brugge, de hoofdstad van België. “Man schreibt Brüges, doch spricht es aus Brügge!” Een enkele, blijkbaar een geestverwant van hoger vermelde beroepssoldaat, is beschaamd over zijn gevangenschap. Hij draait rond de waarheid, verbloemt de toestand, spreekt over zijn gezondheid, zijn verblijf in België en veel dingen meer, zonder eigenlijk van zijn gevangenschap te durven gewagen.

Veel natuurlijker, echt huiselijk en gemütlich, zijn zij, die zich bekommeren over hun verloren geraakte was en ondergoed. Eigenaardig sympathiek klinkt het verzoek van een, die aan zijn broeder vraagt, om toch maar goed zorg te dragen voor zijn “Handwerkzeug”; het goed te onderhouden en tijdig in te smeren, want na de oorlog zal hij het weer nodig hebben. Men herkent

onmiddellijk de keurig nette arbeider, wie zijn gereedschap nauw aan het hart ligt.

Het is opmerkelijk, hoe weinig plaats het godsdienstig gevoel in deze brieven inneemt. Slechts bij een paar katholieken vindt men een vrome wens, een aanroeping, een gedachte van betrouwen op God. Naar het gelezene te oordelen, moet de godsdienst tegenwoordig in Duitsland niet zeer diep ingeworteld zijn. Echt menselijk klinkt het echter in zo menige brief: “Lieve moeder, weet niet ongerust, want ik leef nog.

De brieven van officieren zijn geheel anders. Hier niet meer die opgeruimdheid, die vreugde over het behouden leven. De oorlog met zijn wisselvalligheden treedt geheel op de voorgrond; allen zijn krijgsman in de ziel, en de strijd houdt hartstochtelijk hun gedachten bezig. De onwetendheid, waarin men ze laat over de gebeurtenissen, werkt vooral ontzenuwend ... Zij willen weten ... weten ... en pijnlijk klinkt in iedere brief die vraag naar nieuws. Het gedwongen nietsdoen wordt een foltering en loodzwaar drukt de verveling, nu dat zij al hun makkers te velde weten. Allen zijn moedeloos en bitter ontgoocheld - men moet denken dat deze brieven dagtekenen uit de eerste fase van de oorlog, nog vóór de inneming van Brussel - over het verloop der gebeurtenissen en het mislukken van een snelle doortocht door België.

Aan velen schijnt de aanval op het kleine land niet te bevallen. “Wij hebben een neutraal land aangevallen en moeten nu de eventuele gevolgen dragen”, zo schreef een officier van gezondheid. “Toen wij uit de trein stapten”, leest men elders, “kregen wij bevel, tegen België op te rukken, wat mij, gelijk aan allen, zeer onsympathiek was. Doch wat bevolen werd, moest gedaan”. “Der unnatürliche Anfall gegen Belgien war von vornherein gegen den Strich.”, “Wij rukten België binnen, nog vóór er enige oorlogsverklaring was gedaan.”

Uit al de brieven merkt men, hoe onverwacht de weerstand van Luik voor hen was. Bij velen heet het: van geheel onze compagnie, van ons bataljon, van ons regiment, bleven er slechts zoveel of zoveel man over. Eén vertelt, dat in een paar minuten zijn kolonel, zijn majoor, drie kapiteins en bijna al de luitenants van het regiment onder de kogels vielen. “Wij hebben lelijk mis gerekend”, bekent een ander, “wij hadden te veel vertrouwen en meenden dat de Belgen ontmoedigd waren.” “Die Belgier fechten wie Löwen”, heet het elders weer.

Anderen klagen over de vermoeienissen na zware dagmarsen, over het gebrek aan eten en verpleging. De jonge luitenant uit Hannover, van wie wij reeds spraken, schrijft letterlijk het volgende: “Ziedaar wat ik gewonnen heb met in de attaque vooruit te rukken. Van heel mijn compagnie hebben slechts drie onderofficieren gevolgd. En de anderen ? ... zult gij mij vragen ... Ja, die anderen ... Door hun bijna bovenmenselijke inspanningen waren de manschappen drie kwart dood en zonder enige kracht. Toen wij verrast werden, schoten allen blindelings rondom en het gelukte mij slechts een weinig orde in de compagnie te herstellen door met zijn pistool in de vuist vooruit te springen, roepende: “Hij, die nog één enkel schot lost, zonder mijn bevel, schiet ik neer op staande voet!” Dat herstelde een weinig de orde, maar het gelukte mij niet, veel meer uit mijn mannen te krijgen. Ja, ja, dat gebeurt er wanneer men tot kanonnenvlees dienen moet. Want veel meer waren wij niet. De Belgische officieren drukten allen hun bewondering uit voor onze bijna dolzinnige aanval. En waartoe dit alles ... om ellendig als krijgsgevangene te eindigen.”

Enkelen van de officieren waren van hoge adel en onder hen drager van de oudste Duitse namen. Velen hunner klagen, dat zij te streng behandeld worden, niet als mannen van eer, die in het volvoeren van hun plicht gevallen zijn. Het gebrek aan vrijheid, het opsluiten in afzonderlijke cellen, de geringe uren, die hun voor het

gemeenschappelijk verkeer waren toegestaan, het gebrek aan ernstige verstrooiing, leken vooral hinderlijk. Ik meen wel, dat er in dit alles ook spoedig verbetering werd gebracht. De meesten hopen, dat men ze weldra op erewoord vrij laten zal of dat ze tegen andere gevangenen zullen worden uitgewisseld, daar ze dan weer dadelijk aan de oorlog kunnen deelnemen. Weer vechten voor het vaderland is de voornaamste gedachte.

Een officier beschrijft de heel belangwekkende verkenningstocht, die hij maakte met een troepje van dertig man, dat doordrong tot diep in het land. Dagenlang moesten zij zich schuil houden, zonder het minste voedsel te vinden; slechts 's nachts konden zij vooruit trekken, doch telkens gelukte het toch om het rapport te doen toekomen. Eindelijk vonden zij een drinkplaats voor de paarden. Toen ze kort daarop een dorp wilden verkennen, werden zij op een hevig geweervuur onthaald. De officier werd gewond, hals over kop stortte hij van zijn paard en verloor de bezinning; toen hij weer tot zichzelf kwam was hij krijgsgevangen.

Een, die gevangen werd in het gevecht bij Halen, oefent enige vinnige kritiek op de wijze waarop dat gevecht door de Duitse staf werd gevoerd: "Die Schlacht bei Haelen war eine Schlappe vor uns Het was een dwaasheid daar, zonder voorafgaande verkenning, ruiterij vooruit te zenden op een overdekt terrein, vol hout en struiken, van waaruit de vijand een dodelijk vuur kon richten.

De meeste officieren blijken ontwikkelde mensen. Nergens treft men een uitdrukking van haat tegen de vijand. Later pas vindt men enige verbittering tegen Engeland, dat allen als de oorzaak van deze oorlog aanzien. Slechts een enkele brief van een officiersvrouw geeft een staaltje van een andere geestesgesteldheid van sommige mensen in deze omstandigheden. Na eerst ieder der verbonden naties copieus te hebben uitgescholden: die schrecklichen Belgier, den gelbischen

Ekel (de Japanners bedoeld) aan wie door Duitsland zelf nog wel het vechten werd geleerd, heeft zij het over: die “Schweinügel von Engländer”, die van alles de schuld dragen, vooral daarvan, dat haar “Liebes Männli” zo lang afwezig zal blijven. Dan gaat de brief voort: “mit Wonne würde ich sie zwicken und kratzen und vor dem Bauche treten!” Neen maar, in zulke handen zou het niet goed vallen zijn, al hebben wij dergelijke uitvallen ook wel van vrouwen uit onze eigen volksklasse gehoord.

Vervolgens vraagt deze mevrouw: “Und den erbeuteten Weine, bekommst du am wenigsten dein Teil davon?” Ja, die buitgemaakte wijn, die moet soms een lelijke rol in deze oorlog hebben gespeeld.

Maar daarnaast vindt men in dezelfde brief ook weer van die echt intieme bijzonderheden: de man had een “Briefbogen von einem Belgischen Regimente” buitgemaakt en aan vrouwlief ten geschenke gezonden. Deze had het papier triomfantelijk meegenomen naar de naaivereniging, waar de jonge meisjes “unterhosen” voor de Duitse soldaten naaien, en de simpele oorlogstrofee had er groot opzien verwekt!

Maar het akeligste van alles, zo schrijnend pijnlijk, zijn de brieven op doden of gekwetsten gevonden. Ik heb er gezien totaal doorweekt, stijf van geronnen bloed met aaneen klevende bladzijden. De muffe, benauwende bloedreuk, een reuk die men nog niet kent maar onmiddellijk weet dat het de geur is van mensenbloed, grijpt je naar de keel bij het openen van het brievenpak. En met heel veel moeite ontcijfer is de eerste zin, die van zo eindeloos veel jammer spreekt: “Warum schreibst du nicht? ...” Wat verder lees ik nog: “Bitte, vorsicht, ich schicke dich hierbei zwei Mark” ... O! wie doorgrondt al de ellende van die misschien zo moeilijk overgespaarde twee marken, door een moeder, een vrouw, een meisje, opgezonden aan de arme stakker, die ellendig en eenzaam sneuvelde, ergens in een

verloren hoekje van Vlaanderenland. En die hartverscheurende aanvraag; “Warum schreibst du nicht?”...

Dinsdag 10 november 1914 – avondeditie

Belgische vluchtelingen.

De voorzitter en de secretaris van het Antwerps bureel voor inlichtingen aan vluchtelingen, de heren Mr. A. van der Veen en G. W. de Vos van Steenwijk, zijn op het ogenblik in Den Haag. Zij hebben zich in een persgesprek uitgelaten over de wenselijkheid en mogelijkheid van de terugkeer der Belgische vluchtelingen naar hun vaderland.

Op de eerste vraag: Hoe is de toestand daar? Antwoordde de heer Van der Veen, dat die zeer verschillend is. Er zijn streken, waarheen het onmogelijk is terug te keren en er te leven. Andere daarentegen hebben weinig geleden. Op het platteland is het hier en daar onmogelijk te wonen zonder levensmiddelen, materiaal voor de bouw van huizen en zonder er vooraf een soort van communiteit op te richten.

De vraag, betreffende de wenselijkheid en mogelijkheid van de terugkeer der Belgen kan, zegde de heer Van der Veen, dan alleen beantwoord worden, wanneer we weten: wie er heen gaat, waarheen men gaat, wanneer men gaat en langs welke weg.

Wie?, omdat het niet voor alle klassen van de bevolking gewenst is terug te keren. In de eerste plaats dienen terug te keren overheidspersonen, wil men er in slagen in die ontvolkte streken een communiteit op te bouwen. Deze laatsten zullen passen moeten verstrekken, gecontrasigneerd door de militaire overheid, opdat men

er veilig wonen kan. Na die overheidspersonen, moeten er weerkomen lieden, die middelen van bestaan hebben en levensmiddelen bij zich hebben. Daarna die gezinnen, die onder de hoede van de bovengenoemde personen kunnen leven.

De vraag: “Waarheen men kan terugkeren?” is een vraag, die door de toestand van het ogenblik wordt beheerst. Ook daarom is het gewenst, dat men aan het bureel zou vragen: kan ik nu terugkeren?”

Om er te komen heeft men passen nodig, die men niet kan krijgen zonder behoorlijke identiteitsbewijzen, die men bij zich draagt. Deze zullen waarschijnlijk uit de Belgische tijd zijn en moeten worden afgestempeld door de magistraat en daarna worden goedgekeurd door de Kommandantur (die ze waarschijnlijk zal intrekken en door andere vervangen). Heeft men geen identiteitsbewijs, dan moet men steunen op personen van invloed, van twee of meer vrienden, die borg staan voor de identiteit. Het is daarom van zo overwegend belang, dat de burgemeesters terugkeren, die hun gemeentenaren kennen. Men heeft mij tegengeworpen, zegde de heer Van der Veen, dat die burgemeesters gevaar lopen en dat zal ongetwijfeld zo zijn, maar dan meen ik te moeten verwijzen naar hun plicht, hun ambtseed, volgens welke hun de belangen van hun gemeentenaren zijn opgedragen en vervolgens geloof ik dan toch, dat in de nazaten van Breydel en de Coninck de geest van hun voorvaderen niet is uitgedoofd. Bovendien hebben die heren zo vaak stukken gestempeld met de Vlaamse Leeuw, dat de betekenis van de “Liebaert” hun niet vreemd mag zijn.

Voor de politieambtenaren geldt hetzelfde. Er lopen elementen rond, voor wie de politiemacht een noodzakelijke tegenhanger moet vormen.

Tot op dit moment is het noodzakelijk geweest in België terug te komen langs Antwerpen. Helaas zijn de overheden wel verplicht geworden maatregelen te nemen zodat aan de opstuwing in Antwerpen paal en perk wordt gesteld. Van Antwerpen uit zijn de verkeersmiddelen onvolkomen. Ook geld is daar noodzakelijk om zich te kunnen begeven naar verder gelegen plaatsen, wanneer de overheid daartoe verlof heeft gegeven.

Men moet dus in Nederland zeer voorzichtig zijn met het zenden van mensen terug naar België.

De toestand in Antwerpen is thans onhoudbaar. De burgerdeugd, d.w.z. de spaarzaamheid en het verder zien dan de neus lang is, van die elementen in het Nederlandse publiek, die met minder milde ogen de stroom van vluchtelingen aanzagen, die om lijfsbehoud en volkomen gewettigd lijfsbehoud zich over Nederland uitstortte, hebben ook hun stille kracht laten gelden, waardoor menigeen meende verplicht te zijn, zich te onttrekken aan de gastvrijheid, zo weldadig en verkwikkend door oud Nederland geboden. Ze zijn dan teruggegaan en zitten thans in ellende, honger en koude neer in Antwerpens straten. Ook het geval van een politieautoriteit, die in een school met vluchtelingen komende, de eerste drie lokalen aftelde en bevel gaf: “Voort, naar Antwerpen” is niet onbekend. Daartegenover staat de weldadige houding van onze hoge regering, die op een waardig en eerlijk humaan standpunt haar bevelen heeft gegeven. Het mag dan ook wel vermeld worden, dat de dankbaarheid van het Belgische publiek geen vage aandoening is. Men is zich bewust van hetgeen Nederland heeft gedaan. Laat dit lichtpunt in deze duistere tijden thans niet bedorven worden door ondoordacht en onverantwoordelijk en inhumaan optreden van personen, die niet de toestand hebben te gebieden.

Het arbeidsvraagstuk in België is en blijft een onopgelost probleem. Fabrieken openen niet, kantoren blijven gesloten, bedrijven staan stil. Weldadigheidsbesturen zijn afwezig, ziekenkassen zijn zonder leiding. Dokters op het platteland zijn schaars. Huiseigenaars zijn gevlucht: hun eigendommen onbeheerd. Levensmiddelen zijn schaars. Opbouw van huizen is op menige plaats voorlopig onmogelijk.

Zijn de burgemeesters weer op hun post, dan zal men trachten in iedere plaats loodsen op te richten voor onderdak aan daklozen.

Hoe men ook denkt over de Duitse militaire overheid, het mag niet worden ontkend, dat ze over het algemeen methodisch en ordelijk handelt en zichzelf gelijk blijft. Ze is over het algemeen gezind, de kleine dingen klein te laten, het Belgisch nationaal gevoel te ontzien, en naar mij door een hooggeplaatst diplomaat werd verzekerd, erkent men de werkelijke vijand in het Belgische volk niet: vandaar zachtheid en medelijden, voor zover dit met militaire begrippen strookt.

Te midden van die chaos staat ons bureau Kunstlei 64, Antwerpen. We reiken de hand aan ieder, die tot ons komt. Wij helpen, raden en steunen. Wij zijn op de hoogte van alle wisselingen der problemen, voordat men in Nederland daarvan droomt. Het treft ons meermalen, dat tegenover de ernstige, op juiste gegevens steunende mening van ons leidinggevend comité in Nederland een chaos van tegenstrijdige en warrelende opinies staat. Laat men toch begrijpen, dat de leiding in het vluchtelingenvraagstuk uit België moet worden gegeven. Wij roepen daartoe alle comités in Nederland op geen beslissingen te nemen alvorens ons te hebben gehoord. Dat geen personen terugkeren zonder hun wensen en toestand op de door ons gratis verspreide formulieren te hebben blootgelegd en daarop ons antwoord te hebben ontvangen. Het woord “lastig vallen” kennen wij

niet. Wij bieden de hand aan iedereen, die vraagt en stellen ons in zijn plaats. Wij hebben de samenwerking van alle autoriteiten en weldenkenden in Antwerpen en elders.

We hebben een enkel verzoek. Men begrijpt, dat onze arbeid geld vraagt. Wij hebben gehoord van het bestuur van verschillende comités, dat men niet wist of men de kosten van voedsel in rekening zou brengen aan welgestelde en salaris trekkende vluchtelingen. M.i. bestaat hiertegen niet het minste bezwaar, mits die kosten zo laag mogelijk worden gerekend. Met dit inkomend bedrag kan men bv. de inlichtingen betalen, die door ons werden verstrekt. Het geld, dat wij niet nodig hebben wordt gebruikt om ellende te verzachten en nood te lenigen.

Ook senator van der Molen, de voorzitter van het Comité voor orde en openbare veiligheid, richtte reeds een noodkreet tot zijn landgenoten in Nederland. Hulp moet komen ook voor België. Wij moeten voor zoveel de omstandigheden het toelaten, de wederbevolking en de wederopbouw van het Belgische vaderland voorbereiden.

Dat men ons steune. Alle bedragen kunnen worden gezonden aan de firma E.C. Engelberts en C°, te Arnhem en verder door genoemde firma aan te wijzen firma's. Ook kunnen de vluchtelingen en uitgewekenen ons werk vereenvoudigen door ons voortdurend op de hoogte te houden van hun adres. Men bedenke, wij zijn ieders persoonlijke vriend. Men zende ons telkens een briefkaart. Wij hopen, dat er honderdduizenden zullen komen. Adres: "Centraal bureel voor inlichtingen, Kunstlei 64 Antwerpen via Brugstraat 51 Roosendaal N.B. Nederland".

Keerzijde; "Familienaam (drukletters), doopnamen, ouderdom; woonplaats in België; adres in Nederland of Engeland; korte

bijzonderheden in Vlaams of Frans, bv. vrouw en kinderen in welstand, deze of gene vriend of verwant is gestorven, hoopt terug te keren of te emigreren naar andere land, werk gevonden, heeft nog geld enz. enz.”

Het comité heeft 160 man aan het werk en briefkaarten, hoeveel het er ook zijn, worden dezelfde dag beantwoord.

Naar het Utrechts Dagblad meldt, heeft het Utrechtse provinciaal comité tot hulp en ondersteuning van vluchtelingen zaterdag jongstleden met een der leden van de door de regering opgerichte Centrale Commissie vergaderd. In deze vergadering werd namens de Centrale Commissie tot hulp en ondersteuning van vluchtelingen, die te ‘s Gravenhage gevestigd is, het volgende medegedeeld:

Er bestaat geen bezwaar tegen het aan het werk zetten van vluchtelingen, voor zover dat althans niet in strijd is met de belangen der eigen ingezetenen. De commissie noemt o.a. als aanbevelenswaardige werkzaamheden heideontginning voor de mannen en voor de vrouwen kant maken.

Het beheer van de Belgische staatsspoor, posterijen, telegrafen en zeewezen deelde mede, dat zodra ambtenaren, werklieden, enz. die als uitgewekenen in ons land verblijf houden, hun salaris hebben ontvangen, zij niet meer ten laste van de Nederlandse liefdadigheid mogen blijven, doch in eigen onderhoud dienen te voorzien.

Gevluchte Belgische onderwijzers.

Naar wij vernemen, is in het begin van deze maand in het American Hotel een vergadering gehouden, belegd door het Internationaal Bureau van Onderwijzersverenigingen, waarbij tevens tegenwoordig waren Belgische onderwijzers uit allerlei plaatsen van ons land, waar zich thans betrekkelijk grote aantallen van hen bevinden (als

Aardenburg, Oostburg, Bergen-op-Zoom, Maastricht, Amsterdam, ‘s Gravenhage, Rotterdam, enz.), alsmede vertegenwoordigers van het Algemeen Nederlands Comité tot steun van de Belgische onderwijzers en gedelegeerden van de plaatselijke comités. De vergadering werd geleid eerst door de heer Mieras, vertegenwoordiger van het Nederlands Onderwijzersgenootschap in het Internationaal Bureau, later door de heer Otto, lid van de tweede kamer, die de Vereniging van Hoofden van Scholen in bedoeld bureau vertegenwoordigt.

Op deze vergadering is in de eerste plaats besproken de wijze van werken van de plaatselijke comités. Bepaald werd, dat de heer Otto van de burgemeesters in alle plaatsen van Nederland een opgave zou vragen van de Belgische onderwijzers, in die gemeenten vertoevende. De Heer Otto heeft reeds opgave ontvangen van een zeshonderdtal hier verblijvende Belgische onderwijzers en onderwijzeressen, die samen met hun gezinnen een getal van meer dan 2000 personen vormen. Deze zijn door de bemoeiingen van het algemeen steuncomité van de grote stroom van Belgische vluchtelingen afgezonderd. De plaatselijke comités hebben opdracht, om onmiddellijk een onderzoek in te stellen naar de toestand, waarin deze lieden verkeren en daarvan rapport te doen aan het algemeen comité, dat dan onmiddellijk zorgt, dat steun wordt verleend, wanneer deze nodig is.

Die steun wordt verstrekt in de volgende volgorde. Allereerst worden de lieden onderdak gebracht in gezinnen van Nederlandse onderwijzers. Is dit niet mogelijk (als het gezin te groot is of zich er ziektegevallen voordoen), dan worden zij gehuisvest in leegstaande gemeubelde huizen, die door particulieren of verenigingen (als het herstellingsoord te Lunteren, het gebouw van de Vereniging voor Vakantiekolonies te Bergen-aan-Zee) kosteloos ter beschikking zijn gesteld van het algemeen comité. Dit zorgt dan voor de kost en de

huishouding. Een derde wijze van hulpverlening bestaat in het verschaffen van geld aan de Belgische onderwijzers. Zo deed zich het geval voor, dat een onderwijzer juist over de grenzen was gekomen, toen zijn vrouw haar vijfde kindje kreeg.

De gevolgde werkwijze vond ter vergadering volkomen instemming, evenals de opdracht die aan de Heer Otto verleend is.

Vervolgens is besproken de toestand in België, speciaal in verband met een mogelijke terugkeer van Belgische onderwijzers. Die terugkeer is noodzakelijk, omdat zij anders blootstaan aan het gevaar, dat zij ontslagen worden.

Intussen is gebleken, dat de onderwijzers aarzelen, in verband met de toestand in België terug te keren; vooreerst, omdat zij bang zijn, door de Duitsers te worden gemolesteerd en eventueel aan Duitse voorschriften te moeten gehoorzamen. Dit gevaar werd niet denkbeeldig genoemd, want, naar medegedeeld werd, reeds waren enkele teruggekeerde onderwijzers door de Duitsers “ingerekend” en aan het werk gezet op bureaus en dergelijke, onder politietoezicht. En bovendien heerst vooral op het platteland van België en in de kleine plaatsen eigenlijk absolute hongersnood. Zo stonden er bv. in de omstreken van Mechelen 15 meelmolens, die thans alle vernield zijn; in de wei loopt geen beest meer, zelfs geen schaap, geit of varken. De mensen leven van de vruchten die zij uit het veld halen.

Ook bestaat er volstrekt geen zekerheid, dat aan de teruggekeerde onderwijzers hun salaris zal worden uitbetaald.

Desniettemin neemt het Internationaal Bureau het standpunt in, dat de terugkeer der Belgische onderwijzers, als hun gemeentebestuur hen oproept, nodig is. Vooreerst verplicht hun ambtseed hen

daartoe. Zij hebben gehoorzaamheid gezworen aan alle instellingen van de staat en de Duitsers erkennen de gemeentebesturen nog als organen van het Belgisch gouvernement. Alleen het militair gezag wordt door hen uitgeoefend. Maar bovendien meent het bureau, dat een onderwijzer, vooral op de dorpen, waar hij de vraagbaak en leidsman is, de morele verplichting heeft, met de bevolking het leed, dat thans in België geleden wordt, door te maken. Het is ook beter, dat de kinderen onderwijs hebben dan dat zij in ledigheid blijven rondlopen.

In deze geest heeft de Heer Otto ter vergadering de kwestie uiteengezet. De terugkeer van geregelde toestanden in België dient zoveel mogelijk bevorderd. Maar aan de andere kant is het volkomen begrijpelijk, dat vele Belgische onderwijzers niet terug willen, behalve dan naar Antwerpen en omgeving en enkele andere plaatsen. En de meesten, die terugkeren, doen het zonder gezin. Hun vrouwen en kinderen blijven ten onzen laste.

De vergadering drong er nu bij de heer Otto sterk op aan, dat hij een onderzoek in België zou instellen naar de schooltoestanden in de verschillende gemeenten. Men wilde te weten komen, of de scholen heropend worden, of de salarissen geregeld zullen worden uitbetaald, ook de achterstallige, sinds augustus van dit jaar, enz. Tevens wenste men, dat de heer Otto zich in verbinding zou stellen met de Duitse autoriteiten in België om te vernemen of en welke zekerheid kan worden verschaft, dat de onderwijzers, die terugkeren, geen molest zullen ondervinden, niet in hun vrijheid van beweging zullen worden belemmerd en niet gedwongen zullen worden tot diensten waarvoor zij zich niet beschikbaar willen stellen. En in de derde plaats droeg men hem op, zich te wenden tot het Belgisch gouvernement te Havre om te trachten zekerheid te krijgen omtrent de uitbetaling der salarissen, al of niet door bemiddeling der gemeentebesturen, en om te zorgen, dat een ontslag, aan een

onderwijzer verleend, die niet op tijd op zijn post heeft kunnen terugkeren (dus in geval van overmacht) niet gehandhaafd wordt.

In verband met deze opdracht heeft, naar wij verder vernemen, de heer Otto, als secretaris van het Internationaal Bureau, zich tot onze regering gewend, 1° om een aanbeveling te krijgen voor de Duitse autoriteiten voor zichzelf en voor zijn collega de heer Van der Vos te Amsterdam, penningmeester van het Internationaal Bureau, die hem zal vergezellen; 2° om van onze regering opdracht te krijgen een onderzoek in te stellen naar de schooltoestanden in de Belgische gemeenten. Een en ander is door onze regering bereidwillig verleend. Voorts heeft de heer Otto door de bemiddeling van de minister van buitenlandse zaken zich in verbinding gesteld met de Belgische gezant en door diens tussenkomst met het Belgische gouvernement.

Waarschijnlijk gaat de heer Otto met zijn collega eerst naar Brussel, om van de Duitse gouverneur van België de nodige medewerking te ontvangen ten einde hun onderzoek te kunnen instellen in Mechelen, Leuven, Luik, Namen en omstreken, in Diest, Aarschot en andere kleine plaatsen en voorts, zo mogelijk, ook Brugge en Gent te kunnen bezoeken.

Naar ons gemeld wordt, had het internationaal Bureau van Onderwijzersverenigingen, dat tot maandag vóór acht dagen fl. 4000 had verzameld ten behoeve der Belgische onderwijzers, nog toezeggingen te samen tot een bedrag van stelling nogmaals fl. 4000. De medewerking uit het buitenland is zeer bevredigend. Zo zond de Norges Lorer Verlag 1000 kronen als eerste bijdrage, terwijl de Deense onderwijzersvereniging berichtte nog niet te kunnen bepalen hoe groot haar bijdrage zal worden, doch reeds enige duizenden kronen te hebben bijeen gebracht.

Het Internationaal Bureau van Onderwijzersverenigingen heeft op het ogenblik de Belgische onderwijzers, die uitgeweken zijn, op kaartregisters gebracht. Eén register bevat alfabetisch de namen der onderwijzers; een tweede alfabetisch de namen van de plaatsen van herkomst der onderwijzers; een derde alfabetisch de namen van de Nederlandse gemeenten, waar zij thans verblijven.

Zodoende kunnen de Belgische onderwijzers, op hun aanvraag, van het Bureau opgave krijgen van de verblijfplaatsen hier te lande van al hun collega's op hun standplaatsen in België, zodat voor elke Belgische gemeente de onderwijzers gemeenschappelijk omtrent hun terugkeer en omtrent verdere stappen, in verband daarmee bij de plaatselijke autoriteiten te doen, kunnen beslissen.

Geïnterneerden.

Te Harderwijk komen onder de Belgische geïnterneerden twee gevallen van tyfus voor.

De maatregel, dat geen auto's meer de Belgische grens mogen passeren is een grote schadepost voor de handel, die van Maastricht uit naar België gedreven wordt. Het was gisteren te merken: anders rondom het Vrijthof tal van auto's met bestemming naar Luik, Brussel, enz., die alle gevuld met levensmiddelen weggaan en thans geen een meer.

Nu geen mannen meer uit België mogen, kwamen gisteren de vrouwen brood inkopen en zij trokken met karren de grens over.

Voor de Belgen.

Hedenmorgen vroeg is met de lossing van het stoomschip Tellus, dat zoals gemeld met 11.750 zakken tarwe voor Brussel bestemd, uit

Londen alhier verwacht werd en inmiddels aangekomen is, begonnen.

Parijs, 9 november. Officieel bericht van 11 uur ‘s avonds:

De toestand onderging wegens de over enige uitgestrektheid heersende dikke mist, welke moeilijkheden bezorgde aan de krijgsverrichtingen, geen verandering van betekenis. In het noorden is de dag gunstig geweest. Wij hebben ons in onze stellingen tussen de Leie en Langemark gehandhaafd en aanzienlijke vorderingen gemaakt tussen Langemark en Diksmuide.

Berlijn, 10 november. Ambtelijke mededeling van hedenmorgen uit het grote hoofdkwartier:

Met onze aanvallen bij Ieper vorderden wij ook gisteren langzaam. Meer dan 500 Franse kleurlingen en Engelsen werden gevangen genomen. Verscheidene machinegeweren zijn buitgemaakt.

Ook verder zuidelijk hebben onze troepen terrein gewonnen en zijn hevige tegenaanvallen van de Engelsen afgeslagen.

Londen, 10 november. De Times vernam gisteren uit West-Vlaanderen het volgende:

Vrijdagavond werd een poging gedaan om het Belgische front van Nieuwpoort uit op de rechteroever van de IJzer uit te breiden. De daarbij betrokken strijdkrachten slaagden er in tot Mannekensvere door te dringen, bijna drie mijl van Nieuwpoort, doch door de overstroming geraakten zij in een moeilijke positie en werden zij gedwongen zich weer terug te trekken naar het bruggenhoofd te Nieuwpoort.

Het merendeel van de tegenover hen staande troepen bestond uit mariniers. Meer dan twaalf jongens van ongeveer 16 jaar, die tot het regiment infanterie behoorden, werden gevangen gemaakt.

Zwakke Duitse strijdkrachten handhaven zich nog aan deze zijde van het IJzerkanaal. Zij hebben blijkbaar één zwaar kanon bij zich, waarmee zij de volgende dag Veurne (ten zuiden van Nieuwpoort) beschoten. Dit kanon, waarvan de plaats van opstelling nog niet is uitgevonden, opende tussen 3 en 4 uur 's morgens opnieuw het vuur op de stad. Ongeveer 16 granaten vielen in de buitenwijken.

Ieper wordt thans nog door de vijand beschoten. De Engelsen nemen een sterke stelling in ten oosten van de stad, doch de Duitsers hebben Ieper met een van hun grootste kanonnen onder schot gekregen en concentreren het vuur op het stadhuis. Vijandelijke vliegtuigen doen ijverig verkenningen.

Zeer goed werk is gedurende de laatste week door de Engelse gepantserde treinen gedaan. De slachting, die zij onder de vijand hebben aangericht, moet het kenmerk van de strijd rond Ieper zijn.

Grote aantallen Duitse gevangenen zijn in onze handen gevallen en de Duitse verliezen zijn ongelooflijk groot.

De Indische troepen hebben zich zeer onderscheiden. Zij vechten met een geestdrift en een elan, welke het gehele leger hebben geëlektriseerd. De Goerka's hebben bij zekere gelegenheid een overmacht van Duitsers met een nachtelijke aanval uit de loopgraven geworpen. De vijand werd verrast en toen de Goerka's naar onze linie terugkropen, lieten zij vele Duitse doden achter zich.

Londen, 10 november. De correspondent van de Daily Chronicle bij het Belgische leger seinde gisteren:

Ieper staat in brand en een groot gedeelte van deze schone, oude Vlaamse stad is verwoest. Vroeg in de morgen slaagden de Duitsers er in de stad onder het vuur van hun zwaar geschut te nemen en er de 11 en 13-duimsgranaten in te werpen.

Geen mensenlevens gingen echter verloren, aangezien de stad geheel verlaten was. Een zeeofficier, die ‘s morgens uit Ieper vertrokken was, zegde, dat een oude, kreupele Vlaamse vrouw en een hond de enige, achtergebleven levende wezens waren. De vrouw trachtte met emmers water tevergeefs het laaiende vuur te blussen. Aangewakkerd door een noordooster bries, lekten de vlammen gretig langs de huizen, welke voor het merendeel van hout waren. Spoedig was het westelijke gedeelte van de stad een laaiende puinhoop geworden.

Tien tot twintig granaten in de minuut vielen er. Het waren granaten met groot ontploffingsvermogen en ook enkele brandstichtende projectielen waren er onder. Het doelwit van de door de Duitsers beoogde vernieling scheen vooral de waag te zijn. De toren van de St. Martenskathedraal is ook gedeeltelijk vernield. In de noordelijke wijken van de stad, waar vele mooie, oude huizen staan, hebben de brand en de granaten eveneens grote schade aangericht.

Dagboek van de oorlog. (KVdW)

Brussel, 2 november.

Ik heb gisteren opgeschreven: “Wij weten niet wat wij aan lijden mogen besteden. Ik geloof dat sommigen er zuinig mee moeten zijn.”

Ik had dit in mijn notaboekje geschreven op een kerkhof. Wij zijn immers in de kerkhofdagen. Deze kerkhofdag zag eruit als de gelijktijdige dagen van de vorige jaren. Er waren weer maar eens zoveel trams méér per dag naar de begraafplaatsen van Evere en van

Laken. En die trams zaten vol mensen, van dewelke ik vermoed dat zij ditmaal niet meer aan hun familiale plichten te kort zullen zijn gekomen, als vorige jaren.

Eergisteren al, zaterdag, was mevrouw met de schoonmaakster gekomen. Mevrouw had reeds het allerzielengezicht. De werkvrouw droeg een emmer. In de emmer: een paar klompen, een bezoedeld schort, een klonterig stuk bruine zeep. Mevrouw draagt zuchtend chrysanten. De volgelinge slikt alle rouwgedachte, verwisselt lederen voor houten schoeisels, haalt water, schuurt bij ijverige borstels weer het grafmarmer wit, en denkt er niet eens bij, dat zij een jaar ouder geworden is, sedert zij dit voor het laatst deed. Mevrouw is blijven toezien, plechtig. Tenzij ze even ging uitrusten in een vlakbij gelegen herberg, die de naam voert: “En attendant”.

‘s Anderendaags kwam mevrouw terug, haar roetgele en -zware gezicht binnen de rechtopstaande haren van de donkere bontkraag. En het werd een allerheiligendag als alle allerheiligendagen ...

Maar ‘s middags at ik weer met mijn vriend de mysticus. Hij zegde mij: “Ik kan er niet aan doen, maar ik ben vol hoop en vreugde. Niet alleen zijn vandaag alle heiligen ineens beschikbaar: dit jaar kunnen zij niet dan heerlijk dronken zijn van het bloed der martelaren, der duizenden martelaren, die vóór de onwankelbare troon getuigen van het recht. De hemelen moeten vandaag vol zijn van bloedrode kransen, van bloedwarme huldekransen vóór het Eeuwige Gezicht.”

Ik ben op de beeldspraak niet ingegaan. En heb vastgesteld dat gisteren weinig buitengewoons te bespeuren was aan een dag, die aan de zielen gewijd is. Dezelfde deftigheid. Dezelfde gelatenheid. Dezelfde schijnheiligheid. En ‘s avonds, in de stad, als men van de gesloten kerkhoven terug was gekomen, als de jaarlijkse corvee weer

achter de rug was: dezelfde drukte in de koffiehuizen als vorige jaren. En het was prachtig weer.

Toen schreef ik, in mijn notaboekje, op, wat hierboven staat. Waarom en hoe mij dit te binnen kwam? Wij hebben, drie maanden lang, zedelijke folteringen geleden, die ons aanvankelijk verwrongen en doen dansen hebben als op een flakkerend brandende mutsaard (en ik vrees wel dat gij ons nu en dan bij dat onwillekeurige dansje nogal belachelijk, of althans minder esthetisch zult hebben gevonden). Daarna de stikwalmen van een smeulend vuur van cokes, en wij hebben er nog pijn in het hoofd van. Hebben wij in die tweede tijd minder geleden? ... Nu zijn wij het zelf, die aan het vlammen gaan. Wij hebben nieuwe hoop. Het is mijn vriend de mysticus niet alleen, die vol van een nieuwe en blijde moed is, althans onder de mensen van zijn soort.

Wel, ik ben angstig om die moed, die toch niet anders is dan zich verheffend, dan halsstarrig negerend lijden. Laat ons toch met lijden spaarzaam zijn! Wij hebben er aanvankelijk zoveel nodeloos verspild. En het is maar als de crisis voorbij, als de verdoving gekomen is en men de kracht niet meer heeft de ploeg tot het einde van de onverschillig logge voren te sleuren, dat men, in alle werkelijkheid, aan zijn hart gevoelt, hoe milddadig men aan gespannen verduren voor zichzelf geweest is. En dan helpen wellicht de afleidingsmiddelen nog nauwelijks.

Wij weten onze lijdensvermogens nog niet goed te gebruiken. Weer maar eens een der goede gevolgen, een der lessen van de oorlog: ze leren naar juiste dosis aan te wenden ...

2 november, ‘s avonds.

Gelezen aan een winkeluistalling: “Couronnes mortuaires à vendre d’occasion”. Een opruiming van rouw dus. En verleden week zag ik op de deur van de Burgerlijke Godshuizen te Brussel: “Aanbesteding van doodkisten voor het jaar 1915. Voeg daar nu de oorlog bij, waar wij nu al lekker aan gewend zijn. En gij zult begrijpen dat wij, bij al die gemoedelijke middelen, met de doodsidee vertrouwd geraken.

En nochtans wij leven, wij leven halsstarrig, wij leven met koppigheid. Daareven ontvang ik een brief van mijn beste vriend, die door de oorlog zelfs aan den lijve allerminst werd gespaard. En daar staat in: “Mijn levensmoed werd er totnogtoe niet door geknakt. Naarmate het leven ons meer pijnigt, des te liever is ons het leven. Dan eerst schijnt het zijn waarde te krijgen.” Die woorden, ik kan ervan getuigen, geven thans de gevoelens weer van velen, gevoelens die in ons land duidelijker spreken naarmate wij de slechte neerslachtigheid merken die een deel, het minst ontwikkelde van de bevolking bezit. Ik deed verkeerd, vanochtend te schrijven dat wij met lijden spaarzaam moeten zijn. Dit kan alleen gelden voor de armen aan lijden. De hemelen dank: op dat gebied zijn wij miljonair ...

Een vreemde allerzielendag, eigenlijk geheel buiten de behoorlijke stemming. Heel de dag is het een echt zomerweer geweest, veel te mooi feitelijk. De lucht wemelde van klokkengelui, dat haast feestelijk scheen. Het is of wij in een verkeerde wereld leefden. Trouwens hoorden wij, op deze dag, dat in al de kerken van heel de kristen wereld om rust en vrede werd gesmeekt, hoorden wij niet heel duidelijk in de verte het kanon? ...

De Duitse overheid is zich weer strenger gaan tonen. Ik verwonderde mij, enkele dagen geleden, dat op het Brusselse stadhuis nog steeds een Belgische vlag uithing. Ik merkte vandaag dat zij is ingehaald. En verder: een Brussels politieagent had een Duits ambtenaar met enige hardhandigheid bejegend, terwijl een makker van hem zich aan

hetzelfde vergrijp schuldig maakte en tevens een behulpzame hand bood bij het ontvluchten van een krijgsgevangene. Daar krijgt nu de eerste vijf jaar gevangenisstraf voor, terwijl de tweede er met drie jaar van af komt. En de stad Brussel moet, tengevolge van dat alles, vijf miljoen krijgsbelasting meer betalen ... Vandaag liepen alle politieagenten van Brussel ontwapend. En zij groeten alle Duitse officieren met bovenmatige beleefdheid ...

Derde blijk van een vermeerdering in strengheid: verleden week moesten, zoals u weet, al de leden der burgerwacht, die deel hadden genomen aan de oorlog, zich in een gegeven lokaal aanmelden. Nu heeft men de maatregel uitgebreid tot al de burgerwachten, ook tot diegenen die onder de oorlog kalm thuis zijn gebleven.

De Brusselaar laat intussen niet de minste verandering van humeur merken.